

موضوع الكتاب

علمُ العربيةِ صناعةٌ تُعرفُ بها أحوالُ الكلماتِ العربيةِ مفردةً ومركبةً . والغرضُ منه عِصمةُ المتكلمِ والكاتبِ عن الخطأِ في صوغِ الكلامِ وتأليفه . وهو يُقسمُ قسمين : قسمٌ يَبْحَثُ عن ذاتِ المفرداتِ ويُقالُ له الصَّرفُ وقسمٌ يَبْحَثُ عن صفةِ المركباتِ ويُسمَّى النَّحوُ

(الكلامُ) يتركَّبُ من الكلماتِ والكلماتُ تتركَّبُ من الحروفِ الهجائيةِ

(الحروفُ الهجائيةُ) تسعةٌ وعشرونَ حرفاً على الأصحَّ أوَّلُها الهمزةُ وآخرُها الياءُ

(الحروفُ الشمسيَّةُ والقمريةُ) اذا دخلت لامُ التعريفِ على الأسماءِ كانت الحروفُ الهجائيةُ في أوَّلِ الكلمةِ إمَّا شمسيَّةً وإمَّا قمريةً . والفرقُ بينهما أنَّ لامَ التعريفِ تتحوَّلُ في اللفظِ مع الشمسيَّةِ الى حرفٍ يُجانسُ الحرفَ الَّذي بعدها فيُشدَّدُ نحو « الشَّمْسُ والدَّارُ » . وتبقى مع القمريةِ على لفظها نحو «القَمَرُ والجَبَلُ» . إمَّا الحروفُ الشمسيَّةُ فعددُها أربعةٌ عشرَ حرفاً وهي : ت ث د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ل ن . وأمَّا القمريةُ فعددُها أربعةٌ عشرَ ايضاً وهي : أ ب ج ح خ ع غ ف ق ك م ه و ي

علم العربية: مضاف و مضاف اليه است و در واقع علم اللغة العربية بوده و موصوف كه اللغة بوده حذف شده است. گاهی اوقات موصوف را در لغت نمی آورند.

صناعة: دانش و فن. صوغ: ریختن، اسم فاعل آن صائغ است به معنای ریخته گر و اسم مفعول آن مصوغ به معنای ریخته شده.

خبر «أَنْ» بر آن مقدم نمی شود ولی خبر «كان» مقدم می شود.

نظرات دیگر مانند ۲۸ حرف و ۳۰ حرف هم برای تعداد حروف الفبا وجود دارد.

نشانه های اسم:

- مجرور شدن
- ال گرفتن
- تنوین
- منادا واقع شدن
- مسند الیه واقع شدن

شعر الفیه:
بالجز والتنوين والتدا وآل
ومسند للاسم تمييز حصل

(الألف) قسمان متحركةٌ وساكنةٌ . فالمتحركةُ هي الحمزة بصورة الالف . والساكنة هي التي تقع قبل الياء في سَرْد حروف التهجئة معبراً عنها « بلام الف » توصلاً الى التلفُّظ بها ويُقال لها اللَّيْنَةُ او الحِرفُ الهَاوِي . وهذه ليست من الحروف الشمسية ولا القمرية لأنها ساكنة ولا يُبتدأ بالساكن في اللغة العربية

(الحروف الصَّحيحة والمعتلة) كلُّ الحروف صحيحة ما عدا الألف والواو والياء فَإِنَّهَا مُعْتَلَّةٌ لِأَنَّهَا عُرِضَتْ لِلتَّغْيِيرِ كَمَا سَتَرَى فِي بَابِ الإِعْلَالِ (الحركات) يستعين المتكلم بالحركات على التَّلَفُّظِ بالحروف . وهي ثلاث : الضمة وتناسبها الواو والفتحة وتناسبها الألف والكسرة وتناسبها الياء . وضدُّ الحركة السُّكُونُ . وهو يدخل على كلِّ الحروف ما خلا الألف اللَّيْنَةُ لِأَنَّهَا سَاكِنَةٌ أَبَدًا . أَمَّا الواو والياء فتظهرُ عليهما كلُّ الحركات سواء كان ما قبلهما ساكنًا كَقَوْلِكَ « الرَّأْيُ وَالذَّلْوُ » او متحرِّكًا كَقَوْلِكَ « عَلِيٌّ وَعَلِيٌّ وَعُلُوٌّ وَعُلُوٌّ » إِلَّا فِي الْفِعْلِ الْمُضَارِعِ النَّاقِصِ يَأْتِيًا كَانِ او واوِيًا فَتَقْدَرُ عَلَى آخِرِهِ الضَّمَّةُ لِلِاسْتِثْقَالِ وتظهر الفتحة لِحَفَّتِهَا نَحْوُ « يَدْعُو وَيَرْمِي » وكذلك الاسم المنقوص فلا تظهر في آخره إِلَّا الْفَتْحَةُ وَتَقْدَرُ الضَّمَّةُ وَالْكَسَرَةُ لِلِاسْتِثْقَالِ نَحْوُ « جَاءَ الْقَاضِي وَرَأَيْتُ الْقَاضِي وَمررتُ بِالْقَاضِي »

(حرف اللَّيْنِ وَالْمَدَّةُ) يُقَالُ لِلْحَرْفِ حَرْفِ لَيْنٍ إِذَا وَقَعَ بَعْدَهُ حَرْفٌ عِلَّةٌ سَاكِنٌ سِوَاهُ سُبْقِ بَحْرَكَةِ تَجَانُسِهِ كَمَا فِي « عُودٌ وَبِيلٌ » أَوْ تَخَالُفِهِ كَمَا فِي « قَوْمٌ وَسَيْرٌ » . وَيُقَالُ لَهُ فِي الْحَالَةِ الْأُولَى حَرْفٌ مَدٌّ أَيْضًا لِأَنَّ الصَّوْتَ يُدْءُ عِنْدَ اللَّفْظِ بِهِ . أَمَّا الْأَلْفُ فَلَا تَكُونُ إِلَّا حَرْفٌ مَدٌّ نَحْوُ « مَالٌ » إِذْ لَوْ كَانَ قَبْلَهَا ضَمَّةٌ او كسرةٌ لَلَزِمَ قَلْبُهَا وَأَوَّا او يَاءٌ فَلَمْ تَبَقْ أَلْفًا كَمَا سَتَرَى

(التَّنْوِين) نونٌ ساكنةٌ تلحق آخرَ الاسم لفظًا لا خطًّا . وَيَعْبَرُ عَنْهُ بِتَكَرُّارِ رَسْمِ الْحَرْكَةِ وَلَا يَلْحَقُ إِلَّا الْأَلْفَاظَ الْمَعْرَبَةَ كَمَا سَتَرَى

توطئه: مصدر باب تفعيل است از ریشه و ط ء. به معنای کوبیدن و فشار دادن و پستی و بلندی‌ها را گرفتن. مثلاً وقتی جاده را صاف می‌کنند. معنای زمینه چینی هم میدهد. در عربی بر خلاف فارسی معنای بدی ندارد.

الف متحرک همان همزه است، مانند «الاحد». اما الف ساکن آن است که در شمارش حروف الفباء قبل از یاء می‌آید. سه حرف آخر حروف الفباء واو، الف، یاء. به آن «لام الف» هم می‌گویند زیرا برای تلفظ آن نیاز به یک «ال» هستیم.

فی سرد الحروف: لیست کردن حروف.

علة: به معنای مرض و بیماری است. مریض در معرض تغییر است، مثلاً رنگ چهره‌اش تغییر می‌کند. این حروف نیز چون تغییر پذیر هستند حروف عله نام دارند. سه حرف آخر حروف الفبا حروف عله هستند، واو، الف، یاء.

حركات اصواتی هستند که توسط آن‌ها می‌توانیم یک حرف را ادا کنیم. برخی به آن‌ها مصوت هم می‌گویند. مصوت بلند و مصوت کوتاه داریم. مصوت‌های ضمه و فتحه و کسره هستند. مصوت‌های بلند متناظر آنها واو و الف و یاء هستند. در جایی که حروف عله حذف می‌شوند مصوت بلند به مصوت کوتاه تبدیل می‌شود.

بعد از «ما خلاء» کلمه منصوب می‌شود. در واقع کلمه بعدی مفعول به است برای «خلاء». تنها حرفی که هیچ حرکتی بر نمیدارد حرف الف است که همیشه ساکن است.

اگر کلمه‌ای آخرش واو یا یاء باشد و ما قبل آن ساکن باشد، به آن کلمه «جاری مجرای صحیح» گفته می‌شود، یعنی مشابه و نظیر صحیح. اگر در انتهای فعل مضارع واو و یاء باشد، فعل مضارع ناقص، ضمه را نمی‌پذیرد و به جای ضمه از فتحه استفاده می‌کنیم. اسم منقوص: اسمی که آخرش یاء باشد و حرف ما قبل یاء هم مکسور باشد.

به حرفی که بعد از آن حرف عله باشد، حرف «لین» می‌گویند. در صورتی که حرکت حرف لین با حرف عله سازگار باشد، به آن حرف مد هم می‌گویند.

حرف الف همیشه حرف مد است. زیرا همیشه قبل از آن فتحه است. اگر قبل از حرف الف ضمه یا کسره باشد، به واو و یاء تبدیل میشود و اصلاً حرف الف نیست دیگر.

فقط برخی از اسماء معرب تنوین می‌گیرند و همه آن‌ها تنوین قبول نمی‌کنند.

توطئة وفوائد

٧

«الضَّوَابِطُ» أربع وهي الشَّدُّ والمدُّ وهَمزة الوصل وهَمزة القطع . أَمَّا الشَّدُّ فَيَدُلُّ عَلَى إِدْغَامِ حَرْفَيْنِ مُتَجَانِسَيْنِ أَوْ مُتَقَارِبَيْنِ فِي بَعْضِهِمَا نَحْوُ «قَدَّمَ» . وَعَلَامَتُهُ شَيْنٌ مُقَطَّوعَةٌ تُرْسَمُ فَوْقَ الْحَرْفِ (َ) . وَأَمَّا الْمَدُّ فَيَدُلُّ عَلَى أَلْفٍ حُذِفَتْ خَطًّا بَعْدَ هَمزة بِصُورَةِ الْأَلْفِ نَحْوُ «آمَن» أَصْلُهُ «أَآمَن» . وَعَلَامَتُهُ أَلْفٌ طَوِيلَةٌ تُرْسَمُ مَبْسُوطَةً فَوْقَ الْحَرْفِ مَلَوِيَّةِ الطَّرْفَيْنِ (ِ) . وَأَمَّا هَمزة الوصل فَهِيَ الَّتِي تَثْبِتُ لَفْظًا فِي ابْتِدَاءِ الْكَلَامِ وَتَسْقُطُ فِي أَثْنَائِهِ نَحْوُ «إِذْهَبْ يَا بَطْرُسُ وَيَا بَطْرُسُ أَذْهَبْ» . وَهَمزةُ الْقَطْعِ هِيَ الَّتِي تَثْبِتُ حَيْثُ وَقَعَتْ نَحْوُ «أَكْرِمْ يَا وَلَدُ أَبَوَيْكَ» «وَيَا وَلَدُ أَكْرِمِ أَبَوَيْكَ» . وَسَتَرَى أَحْكَامَهُمَا فِيمَا بَعْدُ

تشديد ادغام شدن دو حرف یک جنس و یا متقارب است. حروف متقارب مثل نون ساکن و واو، یا نون ساکن و لام، در «یکن لهُو» که نون تلفظ نمی‌شود و لام مشدد می‌شود.

همزه وصل در ابتدای کلام تلفظ می‌شود ولی در اثناء کلام تلفظ نمی‌شود. ولی همیشه نوشته می‌شود.

همزه قطع هم نوشته می‌شود و هم خوانده می‌شود چه در ابتدای کلام چه در میان کلام.

همزه باب افعال همزه قطع است.

